

SZEMESI SÁNDOR^{1[1]}:

A Nemzetközi Büntetőbíróság intézménye a nemzetközi jogban

Bevezető gondolatok

A nemzetközi jogban a magánszemély napjainkban két vonatkozásban tekinthető jogalanynak: egyfelől az emberi jogok védelme kapcsán, másfelől pedig a magánszemélyek nemzetközi jogon alapuló büntetőjogi felelősségre vonása kapcsán (ún. *delicta iuris gentium*). Ez utóbbi vonulatba illeszkedik be a Nemzetközi Büntetőbíróság tevékenysége, melynek Statútumát az ENSZ által összehívott diplomáciai konferencia fogadta el 1998 nyarán Rómában. A Statútum a hatvanadik ratifikációs okmány letétbe helyezését követően 2002. július 1-jén hatályba is lépett, a működését megkezdő Büntetőbíróság előtt pedig már több ügy is fekszik. Jelen tanulmány keretei között megkíséreljük bemutatni a Nemzetközi Büntetőbíróság létrejöttéhez vezető eseményeket, a Büntetőbíróság felépítését, a Büntetőbíróság eljárásának menetét, valamint a felállítás óta eltelt mintegy három év mérlegét is meg kívánjuk vonni.

A Nemzetközi Büntetőbíróság felállításának történeti előzményei

Az első személy, akit bizonyíthatóan mai értelemben vett háborús bűncselekmények miatt elítéltek, Peter von Hagenbach volt, aki 1474-ben a németországi Breisach városának elfoglalása során hajtott végre meglehetősen kegyetlen cselekményeket. A város visszafoglalását követően mai értelemben vett háborús bűncselekmény miatt eljárást indítottak ellene és lefejezték.^{2[2]}

Ezt követően adataink szerint hosszú évszázadokig nem történt említésre méltó esemény, mígnem az 1860-as években a Nemzetközi Vöröskereszt egyik alapítója, Gustav Moynier sürgette, hogy állítsanak fel egy nemzetközi büntető törvényszéket, melynek joghatósága elsősorban az 1864-ben elfogadott genfi egyezmény megsértőire terjedt volna ki.^{3[3]}

A háború szabályait aztán az 1899-es és 1907-es hágai békekonferenciákon igyekeztek írásba foglalni. Témánk szempontjából ezek közül az 1907. évi IV. hágai egyezmény érdemel említést, mely a „szárazföldi háboru törvényeiről és szokásairól” szól. Az Egyezmény mellékletének 46. cikke értelmében „A becsületet és a családi jogokat, az egyéni élet biztonságát és a magántulajdont, valamint a vallási meggyőződést és a vallás szabad gyakorlatát tiszteletben kell tartani. A magántulajdon el nem kobozható”, míg az Egyezmény preambuluma tartalmazza a megfogalmazójáról, Martens orosz jogtudósról elnevezett klauzulát, mely szerint „Addig is tehát, míg a háboru törvényeiről kimerítőbb

^{1[1]} Egyetemi tanársegéd (DE ÁJK Nemzetközi Jogi Tanszék), III. évf. levelező tagozatos PhD hallgató (Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Dr. Kovács Péter alkotmánybíró, egyetemi tanár)

^{2[2]} M. Cherif Bassiouni, 'From Versailles to Rwanda in 75 Years: The Need to Establish a Permanent International Court', (1997) 10 Harvard Human Rights Journal 11.

^{3[3]} Christopher Keith Hall, 'The First Proposal for a Permanent International Criminal Court', (1998) 322 International Review of the Red Cross 57.

Törvénykönyv lesz alkotható, a magas szerződő Felek helyénvalónak tartják megállapítani, hogy azokban az esetekben, amelyekről az ezuttal elfogadott Szabályzat nem rendelkezik, a lakosság és a hadviselők azoknak a nemzetközi jogi elveknek oltalma és uralma alatt maradnak, amelyek a civilizált nemzetek között megállapított szokásokból, a humanitás törvényeiből és a közlelkiismeret követelményeiből folynak.^{4[4]}

A hágai Egyezmény tehát bizonyos cselekményeket jogszerűtlennek nyilvánított, ám nem kívánta ezeket büntetőjogilag is szankcionálni. Az első és második Balkán háborút követően aztán a Carnegie Endowment for International Peace kezdeményezésére egy Balkán Bizottság jött létre, mely 1914 júliusára részletes jelentést készített el az említett hágai Egyezmény alapján, javasolva a polgári lakosság ellen elkövetett súlyos bűncselekmények elkövetőinek megbüntetését. Feltehetően az első világháború kitörése miatt azonban a kérdés lekerült a napirendről.^{5[5]}

Az első világháborút követően a szövetséges hatalmak elhatározták, hogy megbüntetik a háborús bűncselekmények elkövetőit. A Németországgal 1919-ben megkötött Versailles-i békeszerződés 227. cikke kimondta, hogy a szövetséges és társult főhatalmak (Egyesült Államok, Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország, Japán) a nemzetközi erkölcsök és a szerződések szentségének megsértése miatt nyilvánosan vád alá helyezik II. Vilmos volt német császárt. Ebből a célból külön bíróságot kívántak felállítani, mely őt, a szövetséges és társult főhatalmak által delegált bíróból állt volna, és a felelősségre vonás érdekében kérték a holland kormánytól a volt német császár kiadatását.^{6[6]}

Emellett a 228. cikk kimondta, hogy a szövetséges és társult hatalmak saját katonai bíróságaik előtt eljárást folytathatnak azon személyek ellen, akiket a háború törvényeivel és szokásaival ellenkező cselekmények elkövetésével vádolnak, még akkor is, ha esetleg Németország és szövetségesei már folytatnak eljárást az adott személy ellen. Ráadásul, az egyezmény értelmében Németország és szövetségesei kötelesek lettek volna a meggyanúsított személyek kiadatására, állampolgárságtól függetlenül (tehát akár a saját állampolgáraikat is ki kellett adniuk).

Mindebből azonban csak nagyon kevés valósult meg a gyakorlatban. II. Vilmos császár kiadatását nem is kérték Hollandiától^{7[7]}, míg a háborús bűncselekményekkel gyanúsított mintegy 900 német katona közül csak 45 ellen emeltek végül vádat a német bíróságok előtt, és csak tizenkettőt ítélt el végül a lipcsei Reichgericht.^{8[8]}

^{4[4]} Magyarul lásd: 1913. évi XLIII. törvény „az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat becikkelyezése tárgyában.”

^{5[5]} Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars (Washington DC, The Endowment, 1914).

^{6[6]} A békeszerződés vonatkozó részének szövegét lásd: <http://history.acusd.edu/gen/text/versaillestreaty/ver227.html> (2006. január 15-i letöltés)

^{7[7]} Az első volt államfő, akit ebbéli minőségében elkövetett cselekedetei miatt felelősségre is vontak, Augusto Pinochet korábbi chilei diktátor volt, míg az első hivatalban levő államfő, aki ellen eljárás indult, a közelmúltban elhunyt Slobodan Milosevics korábbi jugoszláv elnök volt.

^{8[8]} Prandler Árpád: A Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozása: radikális előrelépés a nemzetközi kapcsolatokban és a nemzetközi jog fejlesztése területén. In: Rostoványi Zs. (szerk.): *Ars boni et aequi*, BKÁE Nemzetközi Kapcsolatok Tanszéke, Budapest, 2000., 35-57. o.

Az első világháború idején történtek ráadásul egy új fogalommal is bővítették a nemzetközi jogot: az örmény lakosság ellen elkövetett török atrocitások kapcsán használták először az „emberiesség ellen elkövetett bűncselekmények” fogalmát, az elkövetett cselekmények ugyanis nyilvánvalóan sértették a már említett Martens klauzulát. Azt is meg kell azonban említenünk, hogy az Egyesült Államok és Japán eleve opponálta a klauzulára való hivatkozást, mivel nem fogadták el a nem kodifikált, ún. „emberiesség törvényeinek” (laws of humanity) a fogalmát. Jóllehet a Törökországgal kötött Sévres-i békeszerződés még előírta a gyanúsítottak felelősségre vonását^{9[9]}, de az ezt követő Lausanne-i békeszerződés már nem említi a kérdést, sőt annak jegyzőkönyve (Declaration of Amnesty) egyenesen lehetőséget biztosított arra, hogy a vádlottakat Törökországban amnesztiában részesítsék.^{10[10]}

A következő próbálkozás egy büntetőbíróóság létesítésére a Nemzetek Szövetségéhez köthető. 1934-ben Marseille-ben horvát usztasák merényletet követtek el Jean Louis Barthou francia külügyminiszter és II. Karagyorgyevics Sándor jugoszláv király ellen.^{11[11]} Ennek hatására a Nemzetek Szövetsége Tanácsa elhatározta egy bizottság felállítását, melynek feladata egy olyan nemzetközi konvenció kidolgozása volt, amely alkalmas a politikai terrorizmus céljából elkövetett bűncselekmények üldözésére és megbüntetésére. A bizottságba Magyarország is elküldte jogi szakértőit, és végül 1937. november 1. és november 16. között Genfben tartott kormányközi értekezleten két egyezményt és egy záróközleményt fogadtak el: a terrorizmus elnyomásáról, illetőleg egy nemzetközi büntetőbíróóság felállításáról.^{12[12]} Azért két egyezményt fogadtak el, mert a szövegezők attól tartottak, hogy a meglehetősen forradalminak számító büntetőbíróóságtól való idegenkedés több államot is visszatartott volna a másik egyezmény ratifikálásától is. Magyarország végül egyik egyezményt sem írta alá, és azok nem is léptek hatályba.^{13[13]}

A második világháború folyamán már 1942-ben megalakult Londonban az Egyesült Nemzetek Háborús Bűnök Bizottsága, mely számtalan adatot gyűjtött össze az elkövetett cselekményekkel kapcsolatosan, melyek egy részét a nürnbergi és tokiói perekben fel is használták. 1943 októberében pedig a Moszkvai Nyilatkozatban a szövetségesek deklaráltan is állást foglaltak a háborús bűnösök, és különösen a náci rezsim vezetőinek háború utáni megbüntetése mellett. 1945-ben, a potsdami értekezlettel párhuzamosan folyt a szövetséges hatalmak londoni konferenciája, melyen 1945. augusztus 8-án elfogadták a háborús főbűnösök megbüntetéséről szóló egyezményt, amely az aláírással hatályba is lépett.^{14[14]} A Statútum három bűncselekményi kategóriát tartalmazott: a béke elleni bűncselekmények^{15[15]},

^{9[9]} lásd a szerződés 226-230. cikkelyeit. A szerződés szövegét lásd: <http://www.lib.byu.edu/~rdh/wwi/versa/sevres1.html> (2006. január 15-i letöltés)

^{10[10]} Bővebben lásd: M. Cherif Bassiouni: From Versailles to Rwanda in Seventy-Five Years: The Need to Establish a Permanent International Criminal Court. In: Harvard Human Rights Journal, Spring 1997. pp. 15-21. A lausanne-i békeszerződés szövegét lásd: <http://www.lib.byu.edu/~rdh/wwi/1918p/lausanne.html> (2006. január 15-i letöltés)

^{11[11]} Az eseménynek magyar vonatkozása is volt: a horvát usztasákat Jankapusztán, Magyarországon képezték ki.

^{12[12]} Convention for Creation of an International Criminal Court

^{13[13]} Ennek feltétele az lett volna, hogy 7 ratifikációs okmányt helyezzenek letétbe 1938. május 31-ig, valamint, hogy a terrorizmus elleni egyezmény életbe lépjen. Ezt követően hívták volna össze a ratifikáló államokat egy ülésre, ahol 2/3-os többség esetén az egyezmény életbe lépett volna.

^{14[14]} Az egyezményt az Egyesült Királyság, az Egyesült Államok, Franciaország és a Szovjetunió képviselői írták alá.

^{15[15]} Olyan támadó háború, amelyet különösen nemzetközi szerződés megszegésével készítenek elő, illetve robbantanak ki.

a háborús bűncselekmények^{16[16]} és az emberiség (az ekkor használt terminológia szerint: emberiség) elleni bűncselekmények^{17[17]} kategóriáját. A náci háborús bűnösök felelősségrevonása során a főügyész többek között a népirtás (genocídium) kifejezést is használta, ám ilyen önálló bűncselekményi tényállás vizsgálatára a törvényszéknek nem volt mandátuma, ez ekkor még az emberiség elleni bűncselekmények egyik elkövetési magatartása volt.^{18[18]} Bár tanulmányunk tárgyához nem tartozik szorosan hozzá, a teljesség kedvéért megjegyezzük, hogy megítélésünk szerint a nürnbergi törvényszék ítékezése nem jelentette a *nullum crimen sine lege* elvének sérelmét: a háború szabályait még az 1899-es és 1907-es hágai konferenciákon fektették le, és tartalmuk ekkorra már vitathatatlanul szokásjoggá vált, ráadásul Németország részese maradt az 1928-as Kellogg-Briand paktumnak, mely egyértelműen kimondta a háborúindítás tilalmát. Az emberiség elleni bűncselekmények legtöbb tényállását pedig az egyes államok belső joga már akkoriban is büntetni rendelte.^{19[19]}

A japán háborús bűnösök felelősségre vonása ugyanakkor nem nemzetközi szerződésen, hanem politikai megállapodáson alapult: a négy szövetséges hatalom (Egyesült Államok, Szovjetunió, Nagy-Britannia, Kína) Douglas McArthur tábornokot bízta meg a Távol-keleti Katonai Törvényszék létrehozásával (International Military Tribunal for the Far East at Tokyo).

1946-ban az ENSZ Közgyűlése határozatban erősítette meg a „Nürnbergi Törvényszék Alapokmányában elismert nemzetközi jogi elveket és a Törvényszék ítéleteit”.^{20[20]} Az 1940-es évek végére pedig a Közgyűlés VI. (Jogi) Bizottsága két kérdésben kezdett munkálkodni: az emberiség békéjét és biztonságát veszélyeztető bűncselekmények, illetőleg a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának meghatározásán.^{21[21]} Ennek indoka leginkább a hidegháború okozta sajátos politikai környezetben keresendő. A Statútumot nem kívánták addig kidolgozni, amíg meg nem állapodnak a kapcsolódó bűncselekményekről, a bűncselekményekben való megállapodást viszont hátráltatta a nagyhatalmak teljesen eltérő álláspontja az agresszió kérdésében.^{22[22]} Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a Közgyűlés 1954-ben az agresszió definíciójának elfogadásáig fel is függesztette a büntetőbírósággal kapcsolatos kodifikációs munkálatokat.^{23[23]}

Ennek ellenére (vagy talán éppen ezért) részeredmények születtek a nemzetközi büntetőjogban: több olyan egyezményt sikerült az ENSZ égisze alatt elfogadni, amelyek pontosították a háborús, béke elleni és emberiség elleni bűncselekmények kategóriáját^{24[24]},

^{16[16]} A hadviselés törvényeinek és szokásainak megszegése.

^{17[17]} Amelyek a polgári lakosság lemészárlására, kiirtására, rabszolgasorba vetésére, deportálására vagy üldözésére irányulnak. Az emberiség és emberiség elleni bűncselekmények viszonyára jelen tanulmány későbbi részében még kitérünk.

^{18[18]} A népirtás önálló meghatározása csak 1948-ban történt meg, az ENSZ keretében elfogadott egyezménnyel.

^{19[19]} Lényegében ezzel egyező álláspontot képvisel: Prandler i.m. 37-38. o.

^{20[20]} Resolution 95, United Nations, GAOR 1st Session, 1946.

^{21[21]} Draft Code of Offenses Against the Peace and Security of Mankind; Draft Statute for the Establishment of an International Criminal Court. Lásd például: Report of the International Law Commission, United Nations, GAOR, 5th Session, 1950.

^{22[22]} Az agressziónak a mai napig nincs kötelező definíciója a nemzetközi jogban, mindössze egy 1974-es ENSZ Közgyűlési határozat született a tárgykörben.

^{23[23]} GA Res. 897/1954.

^{24[24]} Mind közül talán a legismertebb a szakirodalomban gyakran csak genocídium-egyezménynek nevezett 1948-as ENSZ egyezmény „a népirtás büntetésének megelőzése és megbüntetése tárgyában.”

illetőleg sikerült elérni, hogy a legsúlyosabb háborús és emberiesség elleni bűntettek el nem évülő bűncselekményekké váljanak.^{25[25]}

A tényleges felelősségrevonás, illetőleg az igazán átfogó jellegű eredmények a hidegháborús rendszer alapvető érdekellentétei miatt nem valósulhattak meg, azonban a kétpólusú világrend felbomlása után e tekintetben is rohamos előrelépés történt. Az új idők első jele az volt, hogy két etnikai konfliktus esetében a Biztonsági Tanács úgy döntött, hogy felelősségre kívánja vonni az elkövetőket, méghozzá egy-egy ideiglenes nemzetközi törvényszék keretében.

Az 1990-es évek elejére a volt Jugoszlávia területén az addig elfojtott nemzetközi feszültségek a lehető legdurvább módon törtek a felszínre, melynek kapcsán az ENSZ Biztonsági Tanácsa számos határozatában rögzítette, hogy a konfliktus veszélyezteti a nemzetközi békét és biztonságot^{26[26]}, majd a BT 827. számú, 1993. május 25-én kelt határozatával egyhangúlag létrehozta „A volt Jugoszlávia területén 1991 óta elkövetett, a humanitárius nemzetközi jogot súlyosan sértő cselekményekért felelős személyek megbüntetésére létrejött Nemzetközi Törvényszéket”.^{27[27]} A Törvényszék Statútuma alapján a joghatósága a volt Jugoszlávia területén 1991. január 1-je után elkövetett alábbi bűncselekményekre terjedt ki:

- az 1949. augusztus 12-én kelt genfi konvenciók súlyos megsértése;
- a hadviselés törvényeinek és szabályainak megsértése;
- népirtás;
- emberiesség elleni bűncselekmények.

Alig egy évvel később, 1994. november 8-án a Biztonsági Tanács 955. számú határozatával felállította a Ruandával foglalkozó ad hoc Nemzetközi Büntetőtörvényszéket, mely a Ruanda területén 1994-ben elkövetett népirtást, emberiesség elleni bűncselekményeket, valamint a genfi konvenciók 3. cikkének, valamint az azokhoz csatolt kiegészítő jegyzőkönyvek 3. cikkének megsértését vizsgálja.

Az ad hoc bíróságok felállítása mellett még egy motorja volt az állandó büntetőbíróságra vonatkozó statútum kidolgozásának: 1989-ben Trinidad és Tobago, valamint még néhány karibi állam, elsősorban a kábítószerrel kapcsolatos, határokon átnyúló bűncselekményekre tekintettel indítványozta a nemzetközi büntetőbíróságra vonatkozó munka felgyorsítását.^{28[28]}

Nagyjából ugyanekkorra, 1994-re a Nemzetközi Jogi Bizottság elkészítette javaslatát egy állandó büntetőbíróság felállítására. A javaslatot az ENSZ Közgyűlése megtárgyalta, és 1996. december 16-án határozott arról, hogy diplomáciai konferenciát tartanak a kérdés megvitatására 1998-ban.^{29[29]}

Ezzel párhuzamosan, 1996-ra a Nemzetközi Jogi Bizottság elfogadta az Emberiség békéje és biztonsága elleni bűncselekményekre vonatkozó végleges tervezetét^{30[30]}, így immáron mind az anyagi, mind az eljárásjogi alapja elkészült a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának.

^{25[25]} 1968. november 26-án kelt egyezmény, melyet Magyarország az 1971. évi 1. törvényerejű rendeletben hirdetett ki. Ezen bűncselekmények el nem évülésével is foglalkozik példának okáért az 53/1993. AB határozat is.

^{26[26]} Lásd például: 713., 721., 764. sz. BT határozatokat

^{27[27]} A Törvényszékről bővebben lásd például: Silek Rita: A jugoszlávai nemzetközi büntetőtörvényszék joghatósága, szervezete és eljárása. Jogtudományi Közlöny, 1998/5. sz. 151-161. o.

^{28[28]} GA Res. 44/89.

^{29[29]} GA Res. 51/207.

^{30[30]} Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind

A konferenciát 1998. június 15. és július 17. között rendezték Rómában, amelyek a szerződő felek elfogadták a Hágában székelő Állandó Nemzetközi Büntetőbíróság felállításával és működésével foglalkozó Statútumot, mely a 60. ratifikációt követően, 2002. július 1-jén hatályba is lépett. A Statútumot hét résztvevő állam nem szavazta meg, többek között az Egyesült Államok, Izrael és India. Izrael nemleges szavazatának az volt az indoka, hogy a Statútum háborús bűncselekménynek minősíti azt az esetet is, amikor a megszállt területekre a megszálló hatalom saját lakosságát telepíti be, illetőleg a megszállt területek lakosságát kényszeríti költözésre akár a megszállt területen belül, akár annak határain kívül. India hivatalosan azzal indokolta nemleges szavazatát, hogy a Büntetőbíróság eljárására az ENSZ Biztonsági Tanácsa túlzott befolyással bír, illetőleg hogy a nukleáris fegyverek használatának kérdése kívül került a Statútumon. Az Egyesült Államok elsősorban saját katonáinak felelősségre vonását igyekezett megelőzni a nem szavazattal. Az Egyesült Államok elmúlt években folytatott gyakorlatára és ennek indokára vonatkozóan a tanulmány későbbi részében még visszatérünk.

A Nemzetközi Büntetőbíróság által vizsgálható bűncselekmények

A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága a nemzetközi közösség egészét érintő legsúlyosabb bűntettekre korlátozódik, nevezetesen: népirtás, emberiség elleni bűntettek, háborús bűntettek, agresszió.

1. A népirtás bűntettét a Statútum az 1948-ban elfogadott genocídium-egyezmény (A népirtás bűntettének megelőzése és megbüntetése tárgyában létrejött egyezmény^{31[31]}) II. cikkével azonos módon szabályozza: az alábbi cselekmények valamelyike, amelyet valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport, mint olyan, teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával követnek el:

- a csoport tagjainak megölése;
- a csoport tagjai testi vagy lelki épsége elleni súlyos sérelem okozása;
- a csoport szándékosan olyan életfeltételek közé kényszerítése, amelyek a csoport teljes vagy részleges fizikai megsemmisülését okozhatják;
- olyan intézkedések foganatosítása, amelyek célja a csoporton belüli születések megátolása;
- a csoport gyermekeinek más csoporthoz való elhurcolása.^{32[32]}

Ez a bűncselekmény jelenleg is szerepel a magyar Büntető Törvénykönyvben a fentivel egyező szöveggel^{33[33]}, gyakorlati alkalmazására tudomásunk szerint bevezetése óta nem került sor. Meg kell ugyanakkor jegyeznünk, hogy a népirtás bűncselekményének rendszertani elhelyezése megítélésünk szerint a jelenleg hatályos Btk-ban közel sem kielégítő, hiszen a genocídium bűncselekménye a béke elleni bűncselekmények között, „Az emberiség elleni bűncselekmények” fejezetben szerepel, ami már csak azért is helytelen, mert példának okáért a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma is sui generis bűncselekményként kezeli.

^{31[31]} Magyarul lásd: 1955. évi 16. tvr.

^{32[32]} Lásd a Statútum 6. cikkét

^{33[33]} Btk. 155. § A pontosság kedvéért azonban meg kell jegyeznünk, hogy a népirtás bűncselekményének eredeti (1978-as) szövege a népirtás egyik alkotórészét (a súlyos testi vagy lelki sérelem okozását) nem tartalmazta, pontosabban azt teljesen önkényes módon önálló bűncselekményi kategóriává (nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport elleni bűncselekmény) tette.

2. A Statútum szerint az emberiesség elleni bűntettek az alábbi cselekmények valamelyike, amelyet a polgári lakosság elleni átfogó vagy módszeres támadás részeként, a támadásról tudva követnek el:

- szándékos emberölés;
- kiirtás;
- rabszolgaságba taszítás;
- a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása;
- bebörtönzés vagy a fizikai szabadság elvonásának más súlyos formája, a nemzetközi jog alapvető rendelkezéseinek megsértésével;
- kínzás;
- erőszakos közösülés, nemi rabszolgaságban tartás, prostitúcióra kényszerítés, kényszerterhesség, kényszer-sterilizálás, vagy a nemi erőszak bármely más, hasonlóan súlyos formája;
- bármely meghatározható csoport vagy közösség üldözése politikai, faji, nemzeti, etnikai, kulturális, vallási, nemi, vagy más, a nemzetközi jog által egyetemesen tiltott egyéb ismérv alapján, a jelen bekezdésben írt bármely cselekménnyel, vagy a Bíróság joghatósága alá tartozó bármely más bűntettel kapcsolatban;
- személyek erőszakos eltüntetése;
- apartheid bűntette;
- más, hasonló jellegű, szándékosan nagy szenvedést, vagy a testi épség vagy a testi vagy a lelki egészség elleni súlyos sérelmet okozó embertelen cselekmények.

Az emberiesség elleni bűncselekmények esetében hatályos büntető törvénykönyvünkben elég komoly zavarok találhatók – a Btk. XI. fejezete „Az emberiség elleni bűncselekmények” címet viseli, melyen belül két cím található: béke elleni bűncselekmények és háborús bűncselekmények. Az 1945-ös londoni egyezményvel létrehozott Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék három egymás mellé rendelt bűncselekményi kör vizsgálatát tekintette feladatának: a béke elleni, a háborús és az (ekkor még) emberiség elleni bűncselekmények vizsgálatát. Szó sem volt tehát arról, hogy az emberiség elleni bűncselekmények a másik kettő fölé lettek volna emelve.

Való igaz, 1994-ig létezett a nemzetközi jogban az emberiség békéje és biztonsága elleni cselekmények (Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind) kategóriája, ám ezt követően az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága (párhuzamosan a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának kodifikálásával) immáron egyértelműen az emberiesség elleni bűncselekmények (crimes against humanity) kategóriáját használja. Jelenleg hatályos Büntető Törvénykönyvünk emberiség elleni bűncselekmények néven gyűjti össze azokat a bűncselekményeket, amelyeket a nemzetközi jog népiirtásként, apartheidként, háborús bűncselekményként, agresszióként és a tulajdonképpeni emberiesség elleni bűncselekményként használ, sőt a magyar Btk. a tulajdonképpeni emberiesség elleni bűncselekményeket nem is tartalmazza. Mindezekre való tekintettel álláspontunk szerint még a Statútum kihirdetése előtt (vagy legkésőbb a kihirdetéssel egyidejűleg) elengedhetetlen a fenti ellentmondások feloldása.^{34[34]} A magyar jogban e bűncselekményi kategória körül kialakult káoszt egyébiránt jól mutatja, hogy mind a volt Jugoszlávia területén elkövetett bűncselekményeket, mind pedig a Ruandában elkövetett bűncselekményeket vizsgáló ad hoc

^{34[34]} Ezzel egyező álláspontot foglal el az Igazságügy-miniszter is, legalábbis a T/4490. sz. törvényjavaslat indoklásában a következő szerepel: „A hatályos büntető anyagi jogi szabályok csak részben feleltethetők meg a Statútum rendelkezéseinek. A Statútum és a hazai büntetőjog összhangjának megteremtéséről külön törvényjavaslat készül majd.” Tudomásunk szerint ilyen tartalmú törvényjavaslat benyújtására mind a mai napig nem került sor.

törvényszék statútumának magyar fordítása emberiség elleni bűncselekményként használja a „crimes against humanity” bűncselekményi kategóriát.^{35[35]}

Minthogy a Statútumban az emberiesség elleni bűncselekmények között kapott helyet, ezért szükségesnek tartjuk néhány mondatban elemezni az apartheid bűncselekményét is. Ezen bűncselekménynek a Btk-beli címe sokáig „faji megkülönböztetés” volt, mely csak zanzásítva tartalmazta a faji megkülönböztetés minden formájának megelőzéséről szóló 1965. évi egyezmény definícióját. Ezt a problémát csak részben orvosolta a Btk. 1996. évi XVII. törvény szerinti módosítása, amikor is a jogalkotó (álláspontunk szerint önkényesen) kiemelt két elkövetési magatartást az apartheid lehetséges formái közül, melyeket a többinél súlyosabban rendelt büntetni, míg az apartheid többi elkövetési magatartását a Btk. nem is tartalmazza.^{36[36]}

3. A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósággal rendelkezik a háborús bűntettek vonatkozásában is, mely háborús bűntettek közé a Statútum szerint az alábbi cselekmények tartoznak:

- az 1949-es Genfi Egyezmények súlyos megsértése;
- a nemzetközi fegyveres konfliktusokra alkalmazandó nemzetközi jog és szokások egyéb súlyos megsértése;
- nem nemzetközi fegyveres konfliktus esetén olyan személyek ellen elkövetett cselekmények, akik nem vesznek részt aktívan az ellenségeskedésben. Ez azonban nem alkalmazható olyan belső rendzavarásokra és feszültségekre, mint például a zavargások, elszigetelt és szórványos erőszakos cselekmények, vagy más hasonló jellegű cselekmények;
- a nem nemzetközi fegyveres konfliktusok nemzetközi jogának és szokásainak egyéb súlyos megsértése, ami nem alkalmazható olyan belső rendzavarásokra és feszültségekre, mint például a zavargások, elszigetelt és szórványos erőszakos cselekmények, vagy más hasonló jellegű cselekmények. Ezen rendelkezések olyan fegyveres konfliktusok esetén alkalmazandók, amelyek egy állam területén folynak, és elhúzódó fegyveres konfliktus áll fenn a kormányzati szervek és szervezet fegyveres csoportok, illetve ilyen csoportok között.

A magyar Btk-ban a háborús bűntettek üldözéséről külön cím rendelkezik, mely csak nagy jóindulattal feleltethető meg a fenti, Statútum szerinti felsorolásnak. Azt pedig már csak az érdekesség kedvéért jegyezzük meg, hogy példának okáért a Btk. háborús bűncselekményként definiálja a fegyverszünet megszegését^{37[37]}, jóllehet megítélésünk szerint ez ebben a formájában egyértelműen a béke elleni bűncselekmények közé tartozna.^{38[38]}

4. A negyedik bűncselekmény, melyben elvben eljárhat a Nemzetközi Büntetőbíróság, az agresszió, legalábbis amint a nemzetközi jogban sikerül megalkotni az agresszió fogalmát.

^{35[35]} Lásd: az 1996. évi XXXIX. törvénnyel kihirdetett Statútum 5. cikkét, illetőleg az 1999. évi CI. törvénnyel kihirdetett Statútum 3. cikkét

^{36[36]} Btk. 157. § (2) Aki egyéb apartheid bűncselekményt követ el...

^{37[37]} Btk. 162. §

^{38[38]} A magyar jogban egyébként a fentiekén túlmenően is számos olyan rendelkezés található, melyek nem felelnek meg a hatályos nemzetközi jogi kötelezettségeinknek. Erről bővebben lásd: Kovács Péter: Valami ketyeg alattunk... (Ünnepi tanulmányok Holló András hatvanadik születésnapjára, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003.) 245-277. o.

Jelenleg ugyanis ezt egy nem kötelező ENSZ közgyűlési határozat tartalmazza^{39[39]}, a nemzetközi jog mindmáig adós egy kötelező érvényű agresszió-fogalom kidolgozásával. Ugyanakkor, az agresszió vonatkozásában egy érdekes kérdés is felmerül. Az ENSZ Alapokmányának 39. cikke értelmében a Biztonsági Tanács „... megállapítja a béke bárminemű veszélyeztetésének vagy megszegésének, vagy bárminemű támadó cselekmények fennforgását, és vagy megfelelő ajánlásokat tesz, vagy határoz afelett, hogy milyen rendszabályokat kell a nemzetközi béke és biztonság fenntartása vagy helyreállítása érdekében ... foganatosítani.” Márpedig a „bárminemű támadó cselekmény fennforgása” lényegileg annak megállapítása, hogy a konkrét esetben történt-e agresszió vagy sem. A Biztonsági Tanács pedig (mint azt néhány bekezdéssel később majd bemutatjuk) bármikor kezdeményezheti egy ügy vizsgálatát a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt, sőt, az ENSZ Alapokmányának 103. cikkelye értelmében „Ha az Egyesült Nemzetek tagjainak a jelen Alapokmányból folyó és bármely egyéb nemzetközi megállapodásokból eredő kötelezettségei összeütköznenek, az Alapokmányból folyó kötelezettségeiket illeti elsőbbség.” Márpedig ez a jövőben legalábbis elviekben komoly problémákat okozhat a Nemzetközi Büntetőbíróság tevékenységében, hiszen befolyásolhatja annak működését.^{40[40]}

A Nemzetközi Büntetőbíróság összetétele és működése

A Nemzetközi Büntetőbíróság bírait nagy erkölcsi tekintélyű, pártatlan és becsületes személyek közül választják meg, akik megfelelnek saját államukban a legmagasabb bírói tisztségek betöltéséhez megkívánt követelményeknek, és büntetőjogi vagy nemzetközi jogi jártassággal rendelkeznek. A Bíróság összetételére vonatkozóan a Statútum az alábbi rendező elveket fekteti le:

- a világ fő jogrendszereinek megfelelő képvisellete;
- a méltányos földrajzi eloszlás;
- a női és férfi bírák megfelelő képvisellete.^{41[41]}

Ezen túlmenően érvényesül az az előírás is, hogy egy államnak csak egy bírója lehet egyidejűleg. A bírákat a Részes Államok Közgyűlése titkos szavazással választja kilenc évre, és nem választhatók újra, kivéve azt a sorshúzással kiválasztott hat bírót, akiknek a mandátuma 2006 első félévében jár le. A bírák azonban addig hivatalban maradnak, míg egy általuk tárgyalt ügy le nem zárul.^{42[42]}

A bírák választják meg maguk közül az elnököt^{43[43]} és a két elnökhelyettest^{44[44]}, akik felelősek a Bíróság adminisztratív irányításáért. A Bíróságon belül háromféle kollégium működik, megosztva egymás között az ügyek megfelelő szakaszait:

- Tárgyalás-előkészítő Kollégium (Pre-Trial Chamber);
- Elsőfokú Kollégium (Trial Chamber);

^{39[39]} GA Res. 3314/1974.

^{40[40]} Az agresszió bűncselekményével kapcsolatos problémákról bővebben lásd: <http://www.un.org/icc/index.htm> (2006. január 15-i letöltés).

^{41[41]} Lásd a Statútum 36. cikkét.

^{42[42]} A Bíróság jelenlegi tagjai: Philippe Kirsch (Kanada), Elizabeth Odio (Costa Rica), Karl T. Hudson-Phillips (Trinidad és Tobago), Claude Jorda (Franciaország), Georgios M. Pikis (Ciprus), Tuiloma Neroni Slade (Szamoa), Sang-Hyun Song (Koreai Köztársaság), Maureen Harding Clark (Írország), Fatoumata Dembele Diarra (Mali), Sir Adrian Fulford (Egyesült Királyság), Sylvia Steiner (Brazília), Akua Kuenyehia (Ghana), Navanethem Pillay (Dél-Afrikai Köztársaság), Hans-Peter Kaul (Németország), Mauro Politi (Olaszország), René Blattmann (Bolívia), Erkki Kourula (Finnország), Anita Usacka (Lettország).

^{43[43]} Philippe Kirsch (Kanada).

^{44[44]} Akua Kuenyehia (Ghana) és Elizabeth Odio (Costa Rica).

- Fellebbviteli Kollégium (Appeals Chamber).

A Főügyész, élén a Főügyésszel, a Bíróság külön szerveként, függetlenül jár el. Felelős a Bíróság joghatóságába tartozó bűncselekményekkel kapcsolatos információ fogadásáért, megvizsgálásáért, a nyomozás vezetéséért, valamint a vád Bíróság előtti képviseléséért. A Főügyészt, majd megválasztása esetén az általa jelölt helyetteseit a részes államok közgyűlése választja titkos szavazással kilenc évre, nem választható újra.^{45[45]}

A Hivatal felelős a Bíróság nem igazságszolgáltatási jellegű működésének biztosításáért. Vezetője a Hivatalvezető, aki a Bíróság igazgatási főtisztviselője, tevékenységét a Bíróság elnöke irányítja. A Hivatalvezetőt, figyelembe véve a részes államok közgyűlésének javaslatát, a bírák választják 5 évre, és egy alkalommal újraválasztható.^{46[46]}

Fontos megjegyezni, hogy a bírák, a főügyész, az ügyész, a hivatalvezető és a helyettes hivatalvezető feladataik végzése során a diplomáciai képviselők vezetőinek kiváltságait és mentességeit élvezik, és megbízatásuk lejártá után is mentességet élveznek minden jogi eljárás alól mindazon cselekedetek vonatkozásában, amit korábban hivatalos minőségükben végeztek.^{47[47]}

A Nemzetközi Büntetőbíróság hivatalos nyelvei az angol, az arab, a francia, a kínai, az orosz és a spanyol, a Bíróság ítéleteit és más alapvető fontosságú kérdésekről hozott határozatait valamennyi hivatalos nyelven közzé kell tenni. Eltér ettől a Bíróság munkanyelve, mely az angol és a francia, melyen kívüli nyelvek használata csak akkor lehetséges, ha a fél vagy állam kérelmére ezt a Bíróság kellően indokoltnak látja.

A Nemzetközi Büntetőbíróság eljárása

A Bíróság eljárási rendjének megalkotásakor a kontinentális és az angolszász eljárást is figyelembe kellett venniük a Statútum szövegezőinek. Végül a megoldás a két jogrendszer sajátos keveréke, méghozzá a nemzetközi jog szabályai alapján elért kompromisszumok alapján. A Statútum nem tartalmazza teljes részletességgel az eljárást, minden valószínűség szerint azért, mert így évekbe tellett volna, mire minden pontban meg tudnak állapodni az államok. A Statútum éppen ezért csak az eljárás főbb pontjait írja le, a részletes szabályok megalkotását az Eljárási és Bizonyítási Szabályzatra bízta, mely 2000. június 30-án, a Bíróság szabályzatait elkészítő Előkészítő Tanács 23. ülésén elfogadásra is került.^{48[48]}

Az eljárás háromféleképpen indulhat meg a Statútum értelmében. Általános esetben bármely részes állam jogosult a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága alá tartozó bűncselekmények elkövetésének észlelése esetén a Főügyészhez fordulni, kérve az eljárás megindítását. Ezen túlmenően az ENSZ Biztonsági Tanácsa is jogosult eljárást kezdeményezni a Főügyésznél, amennyiben úgy találja, hogy a nemzetközi béke és biztonság helyreállítása érdekében szükségeszerű meghatározott személyek felelősségre vonása a Nemzetközi Büntetőbíróság

^{45[45]} A Bíróság főügyésze: Luis Moreno Ocampo (Argentína), helyettesei: Serge Brammertz (Belgium), Fatou Bensouda (Gambia).

^{46[46]} A Bíróság jegyzője: Bruno Cathala (Franciaország).

^{47[47]} Statútum 48. cikk. Részletesen lásd: 2006. évi XXXI. törvény a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma Részes Államainak Első Közgyűlése által, 2002. szeptember 10-én, New Yorkban elfogadott, a Nemzetközi Büntetőbíróság kiváltságairól és mentességeiről szóló Megállapodás kihirdetéséről.

^{48[48]} http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_a_e.pdf (2006. január 15-i letöltés)

előtt. Végezetül a Főügyész maga is kezdeményezhet eljárást hivatalból, amennyiben olyan információ jut el hozzá, amelynek alapján feltételezhető, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága alá tartozó bűncselekményt követtek el. Ez utóbbi esetben azonban a Tárgyalás-előkészítő Tanács engedélye is szükséges az eljárás tényleges megindításához.^{49[49]}

Fontos megjegyezni, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság csak a korábban már bemutatott négy bűncselekmény-kategória esetében vizsgálódhat, és ekkor sem korlátlanul. A korlátot időben az jelenti, hogy csak a Statútum hatályba lépése után elkövetett bűncselekmények esetében járhat el a Bíróság, igaz, ezen esetekben a cselekmények el nem évülők. Személyi értelemben a korlátot az jelenti, hogy csak 18 éven felüli elkövetőkkel szemben járhat el a Bíróság, ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy állam- és kormányfőkkel szemben is eljárhat majd (éppen ezért szükséges több vonatkozásban is a magyar jogi szabályozás módosítása egyes állami tisztségeket betöltő személyek mentelmi joga vonatkozásában, mely kérdésre a későbbiekben még visszatérünk). Végezetül azt is meg kell említeni, hogy a joghatóság gyakorlásának előfeltétele, hogy a kérdéses cselekményt egy részes állam területén (illetőleg az általa lajstromozott hajó vagy repülőgép fedélzetén) kövessék el, vagy egy részes állam állampolgára kövesse el, illetőleg ezek hiányában egy nem részes állam az adott ügy vonatkozásában ad hoc deklarációval elfogadja a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatóságát.^{50[50]} Más szavakkal, a Bíróság joghatóságát megalapozhatja a személyi, területi és kvázi területi joghatósági elv is, ám a Bíróság nem alkalmazhatja az univerzális joghatóság elvét, azaz hogy egy cselekményre az elkövetés helyére és az elkövető állampolgárságára való tekintet nélkül kiterjedjen a Bíróság joghatósága.^{51[51]}

Ha fenn is állnak a nyomozás megindításának feltételei, bizonyos esetekben az eljárás mégsem indítható meg. A Statútum 12. cikke kimondja, hogy 12 hónapig nem kezdeményezhető és nem folytatható eljárás azokban az esetekben, amikor az ENSZ Biztonsági Tanácsa ilyen jellegű kérelemmel fordul a Bírósághoz az ENSZ Alapokmány VII. fejezete alapján. Ez a kérelem folyamatban levő ügyek megakasztására is alkalmas, illetőleg több alkalommal is megismételhető. Egy ilyen határozat elfogadása azonban az ENSZ Biztonsági Tanácsán belül érdemi kérdésnek minősül, éppen ezért csak az öt vétőjoggal rendelkező állandó tag egyetértésével lehetséges.^{52[52]}

Az eljárás megindításának további akadálya lehet a komplementaritás elve. A Nemzetközi Büntetőbíróság ugyanis csak kiegészítő szerv az egyes államok igazságszolgáltatása mellett, ami azt jelenti, hogy főszabály szerint az illetékes államok jogosultak eljárni, a Nemzetközi Büntetőbíróság elé csak akkor kerülhet az ügy, ha az érintett állam nem tud vagy nem akar eljárni az elkövetővel szemben. A Statútum meghatározza, hogy melyek azok a jelek, amikből arra lehet következtetni, hogy az adott állam valójában nem akar eljárni:

- amennyiben az eljárást azért folytatják le, hogy megóvják az elkövetőt az érdemi felelősségre vonástól;
- indokolatlan késedelemmel zajlott az eljárás;

^{49[49]} Statútum 13. cikk

^{50[50]} Statútum 12. cikk

^{51[51]} Az univerzális joghatóság gyakorlati alkalmazására sokáig a legközismertebb példa a belga jogban létezett: a belga bíróságok akkor is befogadhattak háborús bűnök miatt indított pereket, ha sem az elkövetők, sem az áldozatok között nem akadt belga állampolgár, ráadásul a bűntényt is az ország határain kívül követték el. Mára már ezt az inkriminált belga jogszabályt módosították, köszönhetően annak, hogy keresetet nyújtottak be többek között Ariel Saron, Tony Blair vagy éppen George W. Bush ellen is.

^{52[52]} Lásd erről az ENSZ Alapokmány 27. cikkét.

- az eljárás nem a függetlenség és pártatlanság elvének megfelelően folyt vagy folyik.^{53[53]}

Ezek a garanciális elemek nem teszik lehetővé, hogy az államok „ál-eljárásokkal” biztosítsák polgáraik büntetlenségét.

Szintén garanciális elem a Statútumban a ne bis in idem elvének érvényesítése. Ennek értelmében senki sem ítéltethető el a Nemzetközi Büntetőbíróság által olyan bűncselekmény miatt, amely tekintetében a Büntetőbíróság egyszer már döntést hozott, és ugyanígy más bíróság sem járhat el ilyen ügyben. Bizonyos esetekben azonban (összhangban a komplementaritás elvével mondottakkal) szükséges lehet az elv áttörése: nevezetesen ha a nemzeti bíróság eljárása arra irányult, hogy az eljárás alá vont személyt mentesítse a felelősség alól, vagy ha a nemzeti bíróság eljárása nem volt független vagy pártatlan.

A Nemzetközi Büntetőbíróságnak nincs saját nyomozati részlege, ezt a feladatot az ügyészség látja el, azonban nagyban kell, hogy támaszkodjon az egyes államok nemzeti nyomozati szerveire, tekintettel arra, hogy a bűncselekmények elkövetése területileg értelemszerűen egy vagy több jól behatárolható államhoz kötődik, így a bizonyítékok gyűjtésére is ott van lehetőség. A Főügyész jogosítványai kiterjednek a bizonyítékok gyűjtésére, eljárás alá vont személyek, tanúk, sértettek meghallgatására, más államok és szervezetek együttműködésének kérésére, azonban lehetőségei nem korlátlanok: elfogatóparancs kiadására csak az Előkészítő Tanács dönthet a Főügyész előterjesztésére. Letartóztatási parancs kibocsátására akkor van lehetőség, ha az adott személy alaposan gyanúsítható azzal, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága alá tartozó bűncselekményt követett el és letartóztatására szükség van ahhoz, hogy a tárgyalásokon jelen legyen, hogy ne akadályozza vagy hátráltassa a nyomozást, illetve ne kövessen el újabb bűncselekményt. A letartóztatási parancs alapján a Bíróság kérheti a részes államoktól a megjelölt személy elfogását, előzetes letartóztatásba helyezését, és a Nemzetközi Büntetőbíróság részére történő haladéktalan kiadását.^{54[54]}

A nyomozati szakaszt az egyes vádpontok megerősítése, azaz egy előzetes meghallgatás zárja le a Tárgyalás-előkészítő Tanács előtt, mely véglegesen eldönti, hogy sor kerül-e tárgyalás tartására vagy sem. A meghallgatáson a Főügyésznek minden egyes vádpontot meggyőző bizonyítékokkal kell alátámasztania, amelyek ellen a terhelt tiltakozhat, és ő maga is előterjesztheti bizonyítékait. A meghallgatás eredményeképpen a Tárgyalás-előkészítő Tanács elfogadhatja vagy elutasíthatja a vádpontokat, illetőleg felhívhatja a Főügyészt további bizonyítékok bemutatására vagy a vádirat módosítására.^{55[55]}

Amennyiben tárgyalás tartására kerül sor, ennek helyszíne ellenkező döntés hiányában Hága. Az eljáró Elsőfokú Tanács három bíróból áll, a tárgyalás nyilvános, és ezen a vádlott jelen kell legyen (nincs tehát mód arra, hogy a vádlott távollétében, elfogása nélkül folyjék le egy eljárás). Amennyiben itt a vádlott bűnösnek vallja magát, úgy az eljáró tanácsnak meg kell győződnie arról, hogy megértette a beismerés intézményének lényegét és annak következményeit, vallomását önként és védőjével történt konzultációt követően tette, valamint azt a különböző tények és bizonyítékok alá is támasztják. Amennyiben ezen kritériumoknak a vallomás megfelel, a Tanács a vádlott bűnösségét megállapító ítéletet hoz, ellenkező esetben az eljárás a „rendes” szabályok szerint folyik tovább.^{56[56]} A Statútum azonban azt is

^{53[53]} Statútum 17. cikk

^{54[54]} Statútum 53-60. cikk

^{55[55]} Statútum 61. cikk

^{56[56]} Statútum 63. cikk

kimondja, hogy a Főügyész és a védelem között zajló egyezkedés a Bíróságot nem köti, azaz az eljárásban vádalkunak helye nincs.

Amennyiben a terhelt nem ismeri be bűnösségét, vagy a beismerés nem felel meg a fenti feltételeknek, bizonyítás lefolytatására kerül sor. A Statútum csak röviden szól a bizonyítékokról, és nincs taxatív meghatározva, hogy milyen bizonyítékok kerülhetnek a Bíróság elé, azaz a szabad bizonyítás elve érvényesül. Bizonyítékok előterjesztésére jogosultak a felek és hivatalból maga a Tanács is, amennyiben úgy ítéli meg, hogy arra az igazság kiderítése érdekében szükség van. A Statútum azt is kimondja, mely bizonyítékok nem vehetők figyelembe: amelyek a Statútum, vagy a nemzetközileg elismert emberi jogi szabályok megsértésével kerültek megszerzésre, amennyiben ezen szabályok megsértése már önmagában megkérdőjelezi a bizonyíték hitelességét, illetőleg ezen bizonyítékok felhasználása ellentétben áll vagy veszélyezteti a bizonyítás egységét.^{57[57]} Ez a szabály megítélésünk szerint meglehetősen rugalmasnak tekinthető, hiszen lehetővé teszi a kisebb vétségek figyelmen kívül hagyását azért, hogy az egyes személyek alapvető jogait nem sértő kihágások ne akadályozhassák meg egy fontos bizonyíték felhasználását. A bizonyítékokkal kapcsolatosan fontos megjegyeznünk, hogy a Bíróság joghatósággal bír az igazságszolgáltatás ellen szándékosan elkövetett alábbi bűncselekmények vonatkozásában is, és azokat legfeljebb öt évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel szankcionálhatja:

- hamis tanúzás;
- olyan bizonyíték benyújtása, amelyről a fél tudja, hogy hamis vagy meghamisított;
- a tanú megvesztegetése, a tanú megjelenésének vagy szabad vallomástételének akadályozása, vagy abba való beavatkozás, a tanúvallomás miatt a tanúkon való bosszúállás, a bizonyíték megsemmisítése vagy meghamisítása, illetőleg a bizonyítás-felvételbe való beavatkozás;
- a Bíróság tisztségviselőjének hátráltatása, megfélemlítése vagy megvesztegetése annak érdekében, hogy az elkövető tisztségviselőt kötelezettségeinek nem, vagy nem megfelelő teljesítésére kényszerítse, vagy vegye rá;
- a Bíróság valamely tisztségviselője elleni bosszú, kötelezettségteljesítése vagy más tisztségviselő kötelezettségteljesítése miatt;
- megvesztegetési juttatás kérése vagy elfogadása a Bíróság tisztségviselőjeként, hivatali kötelezettségei keretében.^{58[58]}

Amennyiben a vádlott bűnösségéről a tanács meggyőződött, ítéletet hoz, melyben a következő büntetéseket szabhatja ki:

- határozott tartamú szabadságvesztés, melynek időtartama nem haladhatja meg a harminc évet;
- életfogytig tartó szabadságvesztés, melyet 25 év után a Bíróság felülvizsgál,^{59[59]}
- pénzbüntetés;
- a bűncselekményből közvetlenül vagy közvetve származó haszon, vagyon vagy vagyontárgyak elkobása.^{60[60]}

Az eljárás azonban nem feltétlenül zárul le a Tanács ítéletével, hiszen lehetőség van mind fellebbezésre, mind pedig felülvizsgálatra. A fellebbezést az öt tagú fellebbezési tanács bírálja el, melynek lehetősége van az ítélet megsemmisítésére és megváltoztatására, illetőleg az ítélet

^{57[57]} Statútum 69. cikk

^{58[58]} Statútum 70. cikk

^{59[59]} Statútum 110. cikk

^{60[60]} Statútum 77. cikk

hatályon kívül helyezésére és egy másik elsőfokú tanács előtti új eljárás lefolytatására utasításra.^{61[61]} Meghatározott okok esetén pedig felülvizsgálatra is lehetőség van:

- új bizonyíték került elő, amely az eljárás ideje alatt még nem állt rendelkezésre, és valószínűsíthető, hogy az új bizonyíték az eljárásban hozott döntést jelentős mértékben befolyásolhatta volna;
- az a bizonyíték, amelyen a döntés alapul, hamis vagy hamisított;
- egy vagy több, az eljárásban részt vett bíróról kiderül, hogy súlyos szabályszegéseket követtek el, amelyek alapján az eljárásból való kizárásuknak és eltávolításuknak lett volna helye.^{62[62]}

Amennyiben ezen okok valamelyikét a Fellebbviteli Tanács megalapozottnak találja, újból összehívja az eljárt Elsőfokú Tanácsot, új Elsőfokú Tanácsot állít fel vagy maga jár el az ügyben.

A Nemzetközi Büntetőbíróságnak nincs külön büntetésvégrehajtási intézete és apparátusa, a büntetést azon államban hajtják végre, amely ezt vállalja. Az ajánlkozó államok egy listára kerülnek, melyről a Bíróság jelöli ki az ítéletet végrehajtó államot, figyelembe véve többek között a terhelt állampolgárságát vagy éppen az ajánlkozó államok büntetésvégrehajtási rendszerének nemzetközi normáknak való megfelelését. A végrehajtást a Bíróság felügyeli, míg a fogvatartás körülményeit a fogvatartó állam ellenőrzi.

Az egyéb határozatok végrehajtása (pénzbüntetés, elkobzás) a részes államok feladata, akik kötelesek mindent megtenni az érintett tulajdonok és vagyontárgyak lefoglalása, illetve biztosítása végett.^{63[63]}

A Nemzetközi Büntetőbíróság és az Egyesült Államok

Ahogy azt már korábban is említettük, az Egyesült Államok volt azon hét állam egyike, mely 1998-ban Rómában nem szavazták meg a Statútumot, melyet az USA több érveléssel is indokolt. Egyrészt, az Egyesült Államok megítélése szerint a Főügyész jogköre meglehetősen széles, és félő, hogy ezt politikai célokra is fel tudja használni. Ennél is lényegesebb volt viszont azon érv, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság az univerzális joghatóság miatt akkor is eljárhat amerikai katonákkal és civilekkel szemben, ha az USA nem részese a Statútumnak, ami megítélése szerint ellentétes a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény 34. cikkelyével, mely szerint „A szerződés harmadik állam számára – annak beleegyezése nélkül – sem kötelezettségeket, sem jogokat nem keletkeztet.” Az előkészítő munkálatok során az Egyesült Államok megkísérelte a Statútum ennek megfelelő módosítását (tehát hogy egy nem részes állam polgáraival szemben ne lehessen eljárni), eredménytelenül. Később aztán, a Clinton-adminisztráció szó szerint utolsó órájában, 2000. december 31-én este 11 óra magasságában az USA aláírta a Statútumot, ám a Clintonnal a kérdésben homlokegyenest eltérő álláspontot képviselő Bush elnök 2002. május 6-án az aláírást is visszavonta, tekintettel arra, hogy „az Amerikai Egyesült Államok nem kíván az Egyezmény részesévé válni.”

Napjainkra már az Egyesült Államok több mint 80 országgal (melyek közül közel negyven a Statútumnak is részese) kötött kétoldalú megállapodást, melyben az adott állam kötelezettséget vállal arra, hogy az Egyesült Államok állampolgárait, illetve szolgálatában

^{61[61]} Statútum 83. cikk

^{62[62]} Statútum 84. cikk

^{63[63]} Statútum 103-111. cikkek

álló személyt nem adja át a Nemzetközi Büntetőbíróságnak^{64[64]}, ami megítélésünk szerint nagymértékben ronthatja a Nemzetközi Büntetőbíróság hatékonyságát.

A Nemzetközi Büntetőbíróság jelenlegi ügyei

Napjainkban a Nemzetközi Büntetőbíróság már több ügyben is kezdett eljárást, nevezetesen az Ugandában, Kongóban, a Közép-Afrikai Köztársaságban, illetőleg Szudánban történt események miatt.

A Nemzetközi Büntetőbíróság történetének első vizsgálata a Kongói Demokratikus Köztársaság elnöke által kezdeményezett eljárásban indult meg minden olyan cselekmény vonatkozásában, amelyeket az ország területén követtek el, és a Bíróság joghatósága ezekre kiterjed. Az ügyben az áldozatok védelme érdekében már előzetes tárgyalás tartására is sor került, ám érdemi tárgyalást még nem tűztek ki.^{65[65]}

Ugandában mintegy 17 éve van polgárháborús helyzet, melynek során az előzetes gyanú szerint népirtás, háborús és emberiesség elleni bűncselekményeket is elkövettek a szembenálló felek. A Nemzetközi Büntetőbíróság eljárását Uganda elnöke kezdeményezte, jelenleg az ügyben a Főügyész vizsgálódik.^{66[66]}

Időben a harmadik ügyet a Közép-Afrikai Köztársaság kormánya terjesztette a Nemzetközi Büntetőbíróság elé, az ország területén 2002 júliusa (a Statútum hatálybalépése) óta elkövetett olyan cselekmények vonatkozásában, melyekre a Bíróság joghatósága kiterjed. Az ügyben a III. Tárgyalás-előkészítő Tanács jár el, egyelőre fejlemény nélkül.^{67[67]}

2005. március 31-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa is a Nemzetközi Büntetőbírósághoz utalt egy ügyet. A BT 1593. sz. határozatával^{68[68]} felkérte a Főügyészt, hogy kezdjen vizsgálatot a szudáni Darfúrban 2002. július 1-je óta történt cselekmények miatt. A Főügyész vizsgálata az ügyben jelenleg is zajlik.^{69[69]}

A Nemzetközi Büntetőbíróság és a magyar jog

A Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának 27. cikke értelmében a hivatalos minőség nem mentesíti az adott személyt a Statútum szerinti büntetőjogi felelősség alól, éppen ezért a Statútum kihirdetésével egyidejűleg a jogalkotó köteles módosítani valamennyi mentelmi joggal rendelkező személy esetében a magyar jog szabályait.

Ennek érdekében született meg a T/4491. számú törvényjavaslat, mely a mentelmi jog tekintetében sajátos megoldást választott: nem azt mondja ki, hogy a Statútum szerinti büntettek nem terjed ki a mentelmi jog, hanem azt, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság eljárását a mentelmi jog nem akadályozhatja. Más szavakkal ez a következőket jelenti.

^{64[64]} www.iccnw.org (2006. január 15-i letöltés)

^{65[65]} http://www.icc-cpi.int/cases/current_situations/DRC.html (2006. január 15-i letöltés)

^{66[66]} http://www.icc-cpi.int/cases/current_situations/Uganda.html (2006. január 15-i letöltés)

^{67[67]} http://www.icc-cpi.int/cases/current_situations/CAR.html (2006. január 15-i letöltés)

^{68[68]} <http://www.icc-cpi.int/library/cases/N0529273.darfureferral.eng.pdf> (2006. január 15-i letöltés)

^{69[69]} http://www.icc-cpi.int/cases/current_situations/Darfur_Sudan.html (2006. január 15-i letöltés)

Amennyiben az érintett személyek^{70[70]} valamelyike a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága alá tartozó bűntettet (népirtás, emberiesség elleni bűncselekmény, háborús bűncselekmény, agresszió) követne el, akkor amennyiben az érintett személy mentelmi jogát az arra jogosult szerv vagy személy felfüggeszti, a Nemzetközi Büntetőbíróság főszabályként nem járhat majd el az adott bűntettben, köszönhetően a komplementaritás elvének. Ebben az esetben ugyanis mind a nemzeti, mind a nemzetközi fórum jogosult lenne az érintettel szembeni eljárás lefolytatására. Ilyen esetekben viszont a nemzeti fórumot illeti az elsőbbség, merthogy a Nemzetközi Büntetőbíróság a nemzeti bíróságokhoz képest csak kiegészítő (komplementer) szerepet tölthet be. Ez alól csak a korábban már bemutatott esetekben van kivétel, azaz amikor nyilvánvaló, hogy a nemzeti fórum csak „látszateljárást” folytat le az érintettekkel szemben éppen azért, hogy őket a nemzetközi felelősségre vonás alól kivonja.

Abban az esetben viszont, ha az érintett személy mentelmi jogát az arra jogosult szerv vagy személy nem függesztené fel, úgy a Nemzetközi Büntetőbíróság szabadon eljárhat majd az érintettel szemben, hiszen a mentelmi jog a Nemzetközi Büntetőbíróság eljárására nem vonatkozik, ugyanakkor a nemzeti fórumok (éppen a nemzeti hatóságokra viszont vonatkozó mentelmi jog intézménye miatt) nem járhatnak el, és így nem támaszthatnak konkurenciát a Nemzetközi Büntetőbíróságnak.^{71[71]}

Záró gondolatok

A kifejtettek alapján a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumát méltán tarthatjuk kimagasló eredménynek a XXI. század elején, mivel az államok első ízben értettek egyet egy olyan nemzetközi intézmény létrehozásában, amely nem csak ad hoc alapon hivatott arra, hogy a legsúlyosabb nemzetközi jogsértések elkövetőit megbüntesse, hanem állandó jelleggel lesz képes fellépni ezen elkövetőkkel szemben, legyenek azok egyszerű állampolgárok, katonák vagy éppen tényleges állami vezetők.

Irodalomjegyzék

Könyvek, cikkek, tanulmányok

Bassiouni, M. Cherif: From Versailles to Rwanda in Seventy-Five Years: The Need to Establish a Permanent International Criminal Court. In: Harvard Human Rights Journal, Spring 1997. pp. 15-21.

Hall, Christopher Keith: The First Proposal for a Permanent International Criminal Court (International Review of the Red Cross, 1998.)

Kemenszky Ágnes: Háborús bűnösök felelősségre vonása az egykori Jugoszláviában, Ruandában és Sierra Leonében. Az ad hoc büntetőbíróságok gyakorlata. Acta Humana 2002/46-47., 47-64. o.

^{70[70]} Ügyészek, az Állami Számvevőszék elnöke és elnökhelyettesei, az országgyűlési képviselők, az állampolgári jogok országgyűlési biztosai, a Honvédelmi Tanács tagjai, valamint a bírák.

^{71[71]} Bővebben lásd a törvényjavaslat 1-6. §§-ait és a részletes indokolást.

Kovács Péter: Valami ketyeg alattunk... (Ünnepi tanulmányok Holló András hatvanadik születésnapjára, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003.) 245-277. o.

Prandler Árpád: A Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozása: radikális előrelépés a nemzetközi kapcsolatokban és a nemzetközi jog fejlesztése területén. In: Rostoványi Zsolt (szerk.): Ars boni et aequi, BKÁE Nemzetközi Kapcsolatok Tanszéke, Budapest, 2000., 35-57. o.

Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars (Washington DC, The Endowment, 1914).

Savastano, Mona H.: Defining Who Is a Subordinate, Under the International Doctrine of Command Responsibility (May, 2001.) www.nesl.edu/center/wcmemos/2001/savastano.pdf (2006. január 15-i letöltés)

Schabas, William. A.: An Introduction to the International Criminal Court (Cambridge, 2001.)

Silek Rita: A jugoszláviai nemzetközi büntetőtörvényszék joghatósága, szervezete és eljárása. Jogtudományi Közlöny, 1998/5. sz. 151-161. o.

Vadai Ágnes: A Nemzetközi Büntetőbíróság kialakulásának történelmi folyamata. In: Rostoványi Zsolt (szerk.): Ars boni et aequi, BKÁE Nemzetközi Kapcsolatok Tanszéke, Budapest, 2000., 58-68. o.

Wiener A. Imre: A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatóságáról. Magyar Jog 2001/8., 457-463. o.

Jogszabályok, törvényjavaslatok:

1913. évi XLIII. törvény „az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat becikkelyezése tárgyában”

1978. évi IV. törvény (Büntető Törvénykönyv)

1996. évi XXXIX. törvény a volt Jugoszlávia területén elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekmények megbüntetésére létrehozott Nemzetközi Törvényszék Alapokmányából fakadó kötelezettségek végrehajtásáról

1999. évi CI. törvény az 1994. január 1. és 1994. december 31. között Ruanda területén elkövetett népirtásért és a nemzetközi humanitárius jog egyéb súlyos megsértéséért felelős személyek, valamint a szomszédos államok területén elkövetett népirtásért és egyéb hasonló jogsértésekért felelős ruandai állampolgárok megbüntetésére létrejött Nemzetközi Büntetőtörvényszék Alapokmányából fakadó kötelezettségek végrehajtásáról

2006. évi XXXI. törvény a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma Részben Államainak Első Közgyűlése által, 2002. szeptember 10-én, New Yorkban elfogadott, a Nemzetközi Büntetőbíróság kiváltságairól és mentességeiről szóló Megállapodás kihirdetéséről

1955. évi 16. törvényerejű rendelet „a népirtás büntetnének megelőzése és megbüntetése tárgyában.” 1948. évi december 9. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről

1971. évi 1. törvényerejű rendelet „a háborús és az emberiség elleni bűntettek elévülésének kizárásáról” az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése által New Yorkban az 1968. évi november hó 26. napján elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről

T/4490. sz. törvényjavaslat az Egyesült Nemzetek Diplomáciai Konferenciája által, a Nemzetközi Büntetőbíróság Rómában, 1998. július 17-én elfogadott Statútumának kihirdetéséről

T/4491. sz. törvényjavaslat a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának kihirdetésével összefüggésben szükséges egyes közjogi tárgyú törvények módosításáról

Nemzetközi szervezetek határozatai

Az ENSZ Közgyűlésének 44/89, 51/207, 897/1954, 3314/1974. számú határozatai

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 713, 721, 764. számú határozatai

Internetes oldalak:

<http://history.acusd.edu/gen/text/versaillestreaty/ver227.html> (2006. január 15-i letöltés)

<http://www.lib.byu.edu/~rdh/wwi/versa/sevres1.html> (2006. január 15-i letöltés)

<http://www.lib.byu.edu/~rdh/wwi/1918p/lausanne.html> (2006. január 15-i letöltés)

<http://www.un.org/icc/index.htm> (2006. január 15-i letöltés)

http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_a_e.pdf (2006. január 15-i letöltés)

www.iccnw.org (2006. január 15-i letöltés)

http://www.icc-cpi.int/cases/current_situations/DRC.html (2006. január 15-i letöltés)

http://www.icc-cpi.int/cases/current_situations/Uganda.html (2006. január 15-i letöltés)

http://www.icc-cpi.int/cases/current_situations/CAR.html (2006. január 15-i letöltés)

<http://www.icc-cpi.int/library/cases/N0529273.darfureferral.eng.pdf> (2006. január 15-i letöltés)

http://www.icc-cpi.int/cases/current_situations/Darfur_Sudan.html (2006. január 15-i letöltés)